

NHẬN THỨC VỀ TÌNH BẠN CỦA HỌC SINH TRUNG HỌC CƠ SỞ TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

Đỗ Thị Hạnh Phúc
Trường ĐHSP Hà Nội.

1. Đặt vấn đề

Trong thời kì đổi mới, mở cửa, nền kinh tế thị trường đã và đang tác động mạnh mẽ đến mọi mặt của đời sống xã hội, đặc biệt tác động đến các quan hệ người - người, quan hệ gia đình, quan hệ của học sinh trong nhà trường... Tình bạn của học sinh trung học cơ sở (THCS) (lứa tuổi thiếu niên) cũng không thể không chịu ảnh hưởng của những tác động này.

Học sinh THCS đang trong giai đoạn dậy thì, lứa tuổi mà nhân cách các em có sự "rung chuyển mạnh", lứa tuổi chuyển tiếp từ trẻ thơ lên người trưởng thành. Các em có những biến đổi mạnh mẽ về sinh lý, tâm lý, xã hội và khá nhạy cảm với những thay đổi trong cuộc sống. Đời sống tâm lý của thiếu niên rất phức tạp, phong phú, chứa đựng nhiều mâu thuẫn, biến động. Những thay đổi mạnh mẽ về điều kiện kinh tế, văn hoá - xã hội đã ảnh hưởng đến lối sống, giao tiếp, cách ứng xử... của thiếu niên, có thể làm thay đổi đời sống tình cảm của học sinh THCS, đặc biệt là định hướng giá trị trong quan niệm về tình bạn và việc kết bạn của các em.

Bởi vậy việc tìm hiểu vấn đề: *Nhận thức về tình bạn của học sinh THCS* trong giai đoạn hiện nay để đề xuất một số biện pháp giáo dục tình bạn cho các em là rất cần thiết.

2. Khách thể và phương pháp nghiên cứu:

* *Khách thể nghiên cứu*: Chúng tôi nghiên cứu 202 học sinh THCS thuộc các trường THCS Ngô Sĩ Liên (quận Hoàn Kiếm), THCS Phú Thượng (quận Tây Hồ) và trường THCS Ngô Gia Tự (quận Long Biên) - Hà Nội, trong đó 98 HS nam, 104 HS nữ, 100 HS khối lớp 7 và 102 HS khối lớp 9. Nghiên cứu được tiến hành vào tháng 4 năm 2009.

* *Phương pháp nghiên cứu*: chúng tôi sử dụng phương pháp điều tra viết, phương pháp trắc đặc xã hội, phương pháp phỏng vấn và phỏng vấn sâu trên 202 học sinh THCS, 110 giáo viên và 100 phụ huynh học sinh. Trong khuôn khổ bài viết này, chúng tôi chủ yếu phân tích kết quả trên khách thể học sinh.

3. Kết quả nghiên cứu

Nhận thức về tình bạn của học sinh THCS được thể hiện đầu tiên qua nhu cầu về tình bạn của các em. Chúng tôi đưa ra câu hỏi: “Tình bạn có ý nghĩa thế nào đối với lứa tuổi học sinh THCS trong xã hội hiện nay ? Vì sao?”.

Kết quả nghiên cứu được thể hiện trong bảng 1:

Bảng 1: Nhu cầu về tình bạn của học sinh THCS

STT	Mức độ	Tổng chung		Theo giới tính				Theo lớp			
				Nam		Nữ		Lớp 7		Lớp 9	
		Ý kiến	Tỉ lệ %	Ý kiến	Tỉ lệ %	Ý kiến	Tỉ lệ %	Ý kiến	Tỉ lệ %	Ý kiến	Tỉ lệ %
1	Rất cần	153	75.74	69	70.41	84	80.77	68	68	85	83.33
2	Cần thiết	49	24.25	29	29.59	20	19.23	32	32	17	16.66
3	Bình thường	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Chưa cần	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Hoàn toàn không cần	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tổng		202	100	98	100	104	100	100	100	102	100

Bảng 1 cho thấy, trong giai đoạn hiện nay học sinh THCS có nhu cầu rất cao về tình bạn. 153 em (chiếm 75.74%) thấy tình bạn là “rất cần thiết” và 49 em (24.25%) coi tình bạn là “cần thiết” với mình. Không có học sinh nào đánh giá thấp sự cần thiết của tình bạn trong học đường. Nhu cầu tình bạn của học sinh THCS (thiếu niên) thật cấp bách trong thời kì nền kinh tế thị trường. Các em cần bạn để trao đổi, chia sẻ những vui buồn, những khó khăn trong học tập và rèn luyện. Bước vào tuổi dậy thì, thiếu niên có nhiều thay đổi về cơ thể, nảy sinh những cảm xúc mới, những băn khoăn thâm kín mà các em khó dãi bày với cha mẹ. Đồng thời người lớn cũng bận rộn hơn trong công việc, trong nhịp sống của xã hội hiện đại nên ít có thời gian cho các em. Em Q.H., học sinh lớp 9B, trường THCS Ngô Sĩ Liên cho rằng: “Em thấy trong lứa tuổi này tình bạn vô cùng quan trọng. Tình bạn giúp em chia sẻ cảm xúc vui buồn và những điều mới mẻ trong cuộc sống. Bố mẹ em bận đi làm, em ít khi được trò chuyện với bố mẹ. Em rất cần tình bạn và cần người bạn thân”.

So sánh giữa nam và nữ thì nhu cầu về tình bạn của các em gái ở mức độ “rất cần” cao hơn các em trai đến hơn 10% (80.77% và 70.41%). Có thể do các em gái sự dậy thì sớm hơn, tự ý thức phát triển, nhu cầu được chia sẻ, tâm tình ở các em đến sớm hơn các em trai. Nhu cầu về tình bạn thân thiết ở mức độ “rất cần” cũng được tăng dần từ khối lớp 7 (68%) đến khối lớp 9 (83.33%).

Để khẳng định mức độ “rất cần thiết” trong tình bạn, học sinh THCS đã đưa ra nhiều lý giải khác nhau. Trong số 153 em lựa chọn mức độ này thì 72 em (47.06%) cho rằng cần có bạn để chia sẻ, tâm sự. Em N.T. N., lớp 9A1, THCS Phú

Thượng bực bạch: “*Khi có niềm vui hay nỗi buồn được chia sẻ với bạn thì thật hạnh phúc, có những điều em chỉ nói được với bạn mà không thể nói với bố mẹ*”.

52 em (34%) thấy cần bạn để giúp nhau trong học tập và hoàn thiện nhân cách. Em H.M., lớp 9B, THCS Ngô Sĩ Liên chia sẻ “*Bạn gái em là người động viên, an ủi, giúp em nhiều trong học tập, trong cách ứng xử với người lớn và cách ứng xử trong đám con gái chúng em*”.

48 học sinh THCS (31.37%) lại thấy tình bạn là chỗ dựa tinh thần cần thiết cho bản thân, tình bạn làm các em thấy cuộc sống tươi đẹp hơn. Em N.H.A., lớp 9A1 THCS Phú Thượng hồn nhiên nói: “*Tình bạn làm em thích đến trường học hơn, cố gắng học hơn và yêu đời hơn*”.

34 em (22.22%) rất cần tình bạn để giúp vượt qua những khó khăn của lứa tuổi dậy thì trong cuộc sống. Em V.V. P, lớp 9A, THCS Ngô Gia Tự khẳng định: “*Chúng em có nhiều băn khoăn, vướng mắc riêng trong trường học mà chỉ có bạn mới hiểu được và giúp em giải tỏa khó khăn*”.

Như vậy, nhu cầu về tình bạn của học sinh THCS nhìn chung là cao. Những tâm sự, bực bạch của các em đã cho thấy, thiếu niên cần bạn để chia sẻ, để giúp nhau trong học tập, trong cuộc sống, để tự khẳng định bản thân. Đồng thời, các em ít chia sẻ được với cha mẹ có thể do người lớn bận rộn công việc hoặc các em còn chưa tin tưởng trao đổi với người lớn.

Học sinh THCS có nhu cầu cao về tình bạn, song các em nhận thức thế nào về tình bạn, về các phẩm chất cần thiết trong tình bạn. Chúng tôi đã yêu cầu các em chọn 5 phẩm chất mong muốn nhất trong tình bạn và xếp thứ tự từ 1 đến 5. Kết quả được tính theo điểm và thể hiện ở bảng 2 (Cách tính điểm ở bảng 2: Những phẩm chất học sinh THCS xếp thứ nhất được tính hệ số 5; cho 5 điểm, xếp thứ hai được 4 điểm, ... xếp thứ năm được 1 điểm, sau đó tính điểm trung bình cho từng phẩm chất).

Bảng 2: Phẩm chất mong muốn trong tình bạn của học sinh THCS

STT	Phẩm chất mong muốn	Tổng chung		Theo giới tính				Theo lớp			
				Nam		Nữ		Lớp 7		Lớp 9	
		ĐTB	Thứ bậc	ĐTB	Thứ bậc	ĐTB	Thứ bậc	ĐTB	Thứ bậc	ĐTB	Thứ bậc
1	a	4.02	1	3.84	2	4.20	1	3.79	1	4.25	1
2	b	3.64	2	4.05	1	3.23	3	3.53	2	3.75	2
3	c	3.55	3	3.72	3	3.38	2	3.48	3	3.62	3
4	d	3.16	4	3.12	4	3.20	4	3.19	4	3.13	4
5	e	2.86	5.5	2.77	6	2.95	5	2.90	5	2.82	6
6	g	2.86	5.5	2.88	5	2.84	6	2.54	6	3.18	5
7	h	2.08	7	1.90	8	2.26	7	2.06	7	2.11	7
8	i	1.92	8	2.20	7	1.64	9	2.05	8	1.79	8
9	k	1.58	9	1.44	10	1.72	8	1.38	10	1.78	9
10	l	1.50	10	1.80	9	1.20	10	1.58	9	1.62	10
Tổng		202		RS1 = 0.92				RS2 = 0.98			

Ghi chú:

- a: Luôn thấu hiểu, đồng cảm và chia sẻ vui buồn trong cuộc sống*
- b: Sống hết mình vì bạn*
- c: Trung thực, thẳng thắn*
- d: Luôn sẵn sàng giúp nhau trong học tập và cuộc sống*
- e: Tôn trọng bạn, có lòng vị tha*
- g: Luôn hợp tác với bạn và nhóm*
- h: Khoan dung, nhân ái*
- i: Không bao che khuyết điểm của bạn*
- k: Năng động và sáng tạo*
- l: Dịu dàng và tế nhị*

Bảng 2 cho thấy đa số học sinh đều kì vọng vào phẩm chất “Luôn đồng cảm, thấu hiểu, chia sẻ vui buồn” trong tình bạn (với điểm trung bình là 4.02). Sự đồng cảm và chia sẻ với bạn bè những băn khoăn, lo lắng, vui buồn trong cuộc sống sẽ làm vơi bớt đau khổ ở con người và hạnh phúc được nhân đôi. Thiếu niên chuẩn bị bước vào cuộc sống của người lớn, các em đã ý thức được sự chia sẻ, đồng cảm thật cần thiết, đặc biệt trong xã hội hiện đại, khi mà con người luôn bận rộn với guồng quay hối hả của cuộc sống. Em N.T.H., học sinh lớp 9A trường THCS Ngô Gia Tự chia sẻ: “*Em ước gì bạn gái em luôn thấu hiểu và đồng cảm với em trong cuộc sống. Đôi lúc học căng thẳng, sức ép của thi cử, của cha mẹ làm em căng thẳng, chỉ mong được giải bày với bạn và bạn lắng nghe, chia sẻ*”.

Xếp vị trí thứ hai là phẩm chất “Sống hết mình vì bạn” mà học sinh mong muốn ở tình bạn với điểm trung bình 3.64. “Hết mình vì bạn” cũng thể hiện rõ sự thấu hiểu, đồng cảm, chia sẻ với bạn mà trong thời kì kinh tế thị trường điều này rất cần trong quan hệ người - người. Trước những thách thức của cuộc sống, con người có thể gặp khó khăn rủi ro. Sự hết lòng từ người bạn sẽ là động lực giúp học sinh bớt khó khăn và có niềm tin vào học tập, vào cuộc sống.

Phẩm chất cần thiết trong tình bạn được thiếu niên xếp thứ 3 là “Trung thực, thẳng thắn” với điểm trung bình là 3.55. Trung thực là phẩm chất đạo đức cốt lõi rất cần thiết ở con người. Nhờ có trung thực, tình bạn mới được duy trì và phát triển. Thứ bậc của phẩm chất này có thể có chút khác biệt so với quan niệm của thiếu niên về tình bạn ở những nghiên cứu cách đây khoảng 10 năm (Thiếu niên thường xếp “trung thực” ở thứ bậc đầu tiên trong tình bạn) (Theo Đỗ Thị Hạnh Phúc. *Một số phẩm chất mong muốn trong tình bạn của thiếu niên*, Tạp chí Tâm lý học, số 3 tháng 6 năm 1999, tr. 43, 44, 45). Phải chăng do học tập quá tải, do sức ép về thi cử, kì vọng của gia đình trong nhịp sống hiện đại mà các em lại mong muốn đầu tiên về sự chia sẻ, đồng cảm và muốn được hết lòng vì bạn.

Xếp vị trí thứ tư là phẩm chất “Sẵn sàng giúp đỡ nhau trong học tập và cuộc sống” (điểm trung bình là 3.16). Trong bối cảnh xã hội Việt Nam hiện nay với xu hướng hội nhập và toàn cầu hoá, có sự giao lưu về kinh tế, văn hoá với thế giới nên thiếu niên rất cần sự giúp đỡ của bạn bè để học tập, lĩnh hội những điều mới,

chuẩn mực đạo đức, tham gia các hoạt động tập thể và rèn luyện bản thân. “Sẵn sàng giúp đỡ bạn” cũng thể hiện nội dung của những phẩm chất trên.

Cùng xếp thứ bậc năm là phẩm chất “Tôn trọng bạn, có lòng vị tha” và “Biết hợp tác với bạn và nhóm” với điểm trung bình là 3.10. Đây cũng có thể là chút khác biệt trong quan niệm về tình bạn của thiếu niên (Trong những nghiên cứu trước, phẩm chất “tôn trọng bạn” thường được thiếu niên xếp thứ ba còn phẩm chất “hợp tác với bạn” ít được nhắc tới). Biết hợp tác là điều kiện cần thiết để tham gia sinh hoạt và làm việc nhóm trong nhà trường, xã hội.

Những phẩm chất “Khoan dung, nhân ái”, không bao che khuyết điểm của bạn”, “Năng động, sáng tạo” được xếp ở vị trí 7, 8, 9 và phẩm chất cuối cùng là “Dịu dàng, tế nhị” xếp thứ 10. Trong tình bạn, các em coi trọng sự trung thực, thẳng thắn nhưng lại cho rằng “Không bao che khuyết điểm của bạn” là không trung thực với bạn nên phẩm chất này xếp thứ 8 trong khi “trung thực” xếp thứ 3. Có thể do thiếu niên tha thiết hướng tới bạn, muốn “hết lòng vì bạn” nên các em ngại nói ra những khuyết điểm của bạn thân, các em quan niệm chỉ ra khuyết điểm của bạn là “phản bạn”. Điều này cho thấy học sinh THCS hiểu những phẩm chất của con người có thể khác với cách hiểu của người lớn. Kết quả này cũng cho thấy bước quá độ trong nhận thức của thiếu niên (chuyển từ thế giới trẻ em sang thế giới người trưởng thành).

Xét theo giới, có sự tương quan khá chặt chẽ giữa nam và nữ trong việc đánh giá những phẩm chất mong muốn trong tình bạn ở học sinh THCS (với $RS1 = 0.92$). Tuy nhiên, có sự khác nhau về thứ bậc của 3 phẩm chất quan trọng đầu tiên. Các em nam cho rằng phẩm chất cần nhất ở người bạn là “Sống hết lòng vì bạn” với 4.05 điểm, xếp thứ nhất). Tiếp theo là “Thấu hiểu, chia sẻ, đồng cảm” với 3.84 điểm và thứ 3 là “Trung thực, thẳng thắn” là 3.72 điểm. Học sinh nữ lại xếp vị trí thứ nhất là “Thấu hiểu, chia sẻ, đồng cảm” với 4.20 điểm, “Trung thực, thẳng thắn” xếp thứ hai với số điểm là 3.38 và thứ ba là phẩm chất “Sống hết mình vì bạn” với 3.23 điểm.

Xét theo khối lớp, có sự tương quan chặt chẽ trong đánh giá của học sinh khối lớp 9 và học sinh khối lớp 7 về những phẩm chất mong muốn trong tình bạn với $RS2 = 0.98$. Song cũng có sự khác biệt (không đáng kể) về thứ bậc các phẩm chất tâm lý giữa học sinh hai khối.

Như vậy, học sinh THCS đã có nhận thức rõ ràng về các phẩm chất của tình bạn, các phẩm chất mong muốn trong tình bạn của học sinh THCS không có sự khác biệt đáng kể giữa nam và nữ, giữa các khối lớp.

4. Kết luận

Qua tìm hiểu thực trạng nhận thức của 202 học sinh của 3 trường THCS tại Hà Nội, chúng tôi nhận thấy:

- Học sinh THCS đã có nhận thức khá phong phú về tình bạn. Nhu cầu về tình bạn của các em rất cao, ở mức: “rất cần thiết” và “cần thiết” trong giai đoạn

hiện nay. Nhu cầu về tình bạn của học sinh THCS có sự khác nhau về giới tính, về khối lớp (độ tuổi).

- Học sinh THCS đã đề cao những phẩm chất cần thiết trong tình bạn. Những phẩm chất các em mong muốn trong tình bạn chủ yếu là những phẩm chất đạo đức cần thiết trong quan hệ người - người. Mặt khác các em cũng chú ý đến những phẩm chất mới trong quan hệ người - người ở xã hội hiện đại như: tôn trọng, hợp tác, đồng cảm với bạn, năng động sáng tạo... Quan niệm về những phẩm chất của tình bạn có sự tương quan giữa nam và nữ, giữa học sinh khối lớp 7 và khối lớp 9.

Từ đây chúng tôi xin có một số kiến nghị:

- Nhu cầu về tình bạn của học sinh THCS rất cao. Bởi vậy cùng với học tập, các trường THCS nên tổ chức các hoạt động tập thể phong phú hấp dẫn về nội dung và hình thức các em được tham gia hoạt động, các em sẽ hiểu biết và đồng cảm, dễ chia sẻ với nhau và kết bạn cùng nhau.

- Quan niệm về các phẩm chất tình bạn của học sinh THCS khá phong phú nhưng nhận thức về những phẩm chất con người ở các em còn chưa sâu sắc, toàn diện nên không phải lúc nào các em cũng hiểu đầy đủ ý nghĩa của các phẩm chất trong tình bạn. Do đó, nhà trường nên giáo dục tình bạn cho các em thông qua giáo dục đạo đức, qua việc lồng ghép và tích hợp giữa nội dung các môn học chính khoá và các hoạt động ngoài giờ lên lớp. Đồng thời, các bậc cha mẹ và giáo viên, đặc biệt giáo viên chủ nhiệm, nên gần gũi với học sinh hơn nữa để giảng giải, giúp các em xây dựng, duy trì và gìn giữ tình bạn trong sáng.

Tài liệu tham khảo

1. Dương Diệu Hoa (chủ biên) (2008), *Tâm lý học phát triển*, Nhà xuất bản Đại học Sư phạm Hà Nội.
2. Đặng Phương Kiệt (2001), *Cơ sở tâm lý học ứng dụng*, Nhà xuất bản Đại học Quốc gia Hà Nội.
3. I.X. Con (1987), *Tâm lý học tình bạn của tuổi trẻ*, Nhà xuất bản Thanh niên, Hà Nội.
4. A.V. Petrovski (1982), *Tâm lý học Lứa tuổi và Tâm lý học Sư phạm*, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội.
4. Pierre Daco (2004), *Những thành tựu lấy lòng trong tâm lý học hiện đại*, Nhà xuất bản Thống kê, Hà Nội.
5. John Dacey, Maurren Kenny (1999), *Adolescent Development*, Nhà xuất bản Brown & Benchmark.